

laatsen.
eleganter
zou licht niet
ldt hier een
zen nimmer
g telkens
ngen, die
iets waarbij
n plek zal
dere voor-

aliëeringen

hier rond-
ellig teveel
een afge-
d voorge-

ij dat dan
later zijn
betoog te

n aan her-
den strijd
ten liggen.
deze kwes-
vrije vrien-
gaan, wat
het nr. van
er de zaak
ereleerde
spronkelijk
ook Pater
zijn legen-
er zelf er-
ag kwamen.
n de gapin-
rlingen, of
dit woord
e bewering
had voor-

m is, vindt

de Encyclo-
ping blijven;
oorrede be-
7 Juni 1891.
den eersten
het „voor-
daard heeft
den eersten
Ik heb den
armoed niet,
ngen plaats

encyclopaedie
t door ons
n, om thans
st zijn weg-

in Deel III,
iren. Waar-
tele uitspra-
72 e.a.p.).
betreft, kun-
Rege, later
Deel II, blz.
gens de arti-
ut" 2161, 22

verscheidene
gmatiek, Het
lvinisme, en
Reformatie
r genoemde
echter mer-
preking, die
nde passages
betoog tegen
dat dus feite-
uyppers leer
laat weder-
Wij hopen
en, en laten
gemerkt is.
K. S.

dsdiensten.

ri 1935 heeft
aan een uit-
che Dagblad,
Utrecht bi-
erd. Ook van
nam dit blad
aarin de uit-
evolutionaire
nen wil. Ds
sem dan deze
meteen droe-
il der „Gere-
ze een niling,
oevige prak-
s-systeem".
t Kersten te
e A. R. partij
A. den Ouden
ond, hoe on-
ijding van Ds
de tegen hem
telijk met een

volmaakt stilzwijgen beantwoordt, of op onvol-
doende wijze beantwoordt, dat het water-naar-de-
zee-dragen is, indien men er telkens op terug-
komt in een niet direct politiek orgaan.

Er is echter een van onze trouwe anti-revolution-
nairen, een gereformeerde, die in zijn omgeving
van dergelijke klaag- en aanklaag-epidemieën
zwaar te lijden heeft, en die ons vroeg, met een
enkel woord er op in te gaan.

Ter wille van dezen lezer dit doende, merken
wij op, dat natuurlijk van een „elck-wat-wils-
systeem" geen sprake is. Er is alleen maar
hiervan sprake, dat wij geen fascisten zijn, zoo-
als de heer Kersten dat in den grond¹⁾
wel is. Door de insinuatie van het „elck-wat-wils-
systeem" blijkt de heer Kersten de gedachten-
verwarring bij zijn lezers, gelijk ook bij zichzelf,
aan te moedigen, volgens welke „beschermen"
ongeveer hetzelfde beteekent als „bevorderen".
Ieder echter, die nadenkt, weet, dat van bevoe-
deren geen sprake is, doch van beschermen.
De Overheid, zoo leert de A. R. partij (zie Dr
H. Colijn „Saevius tranquillitas in undis", toelichting
op het anti-revolutionair beginsel-program, Dag-
blad en Drukkerij „De Standaard", Amsterdam,
1934, blz. 580), „de overheid is als dienseresse
Gods gehouden tot verheerlijking van Gods naam
en behoort diensvolgens a. uit bestuur en wet-
geving alles te verwijderen wat den vrijen invloed
van het Evangelie op ons volksleven belemmert;
b. alle kerken of godsdienstige vereenigingen en
voorts alle burgers, onverschillig welke hun be-
lidenis aangaande de eeuwige dingen zij, te be-
handelen op voet van gelijkheid; c. zich te ont-
houden van maatregelen, die ertoe kunnen leiden,
dat sleun worde verleend aan wat zich opzette-
lijk kant tegen de openbare orde en de goede
zedes; d. zichzelf als daartoe in volstrekten zin
onbevoegd, te onthouden van elke rechtstreek-
sche bemoeiing met de godsdienstige ontwikkeling
der natie; en e. in de consciëntie, voor zoover
die het vermoeden van achtbaarheid niet mist en
haar uitspraak geen afbreuk doet aan de vervul-
ling van de noodzakelijke Overheidsstaak, een
grens te erkennen voor haar macht."

De heer Kersten spreekt dus onwaarheid, wan-
neer hij van de „bescherming" der bestaande
„religies", al gebruikt hij het woord niet, feite-
lijk maakt een tegemoetkomen aan die reli-
gies. Een dienst bewijzen daaraan. Een bevoe-
dering daarvan. Wat beteekent anders zijn spreken
van een „elck-wat-wils-systeem"? Wij kunnen ons
geheel vereenigen met wat Dr Colijn schrijft in
het genoemde boek, als hij opmerkt (bl. 555), dat
het anti-revolutionaire program zegt, dat „noch
voor het rijk in Europa, noch voor de Koloniën
door de overheid eene staatskerk, van wat vorm
of naam ook, mag worden in stand gehouden of
ingevoerd". Of, (blz. 556) wanneer hij zegt: „ons
program spreekt in deze woorden een ernstige
waarschuwing uit tegen het optreden van den
staat op een terrein, dat het zijne niet is". Immers:
„het komt den staat niet toe, zich in te laten met
de inwendige aangelegenheden der kerkgenoot-
schappen". „De overheid moet wel de kerk be-
schermen, maar niet haar regeeren" (558).
„Wij willen" — aldus nog steeds Dr Colijn —
den staat in zijn eigen onafhankelijk recht er-
kennen, wij willen hem eeren ook om zijn eigen
arbeid, in het belang van Gods koninkrijk ver-
richt, maar wij wijzen hem terug als hij, met een
beroep op zijn vermeende omnipotentie, binnen
tracht te dringen op een terrein, dat ganschelijk
het zijne niet is" (559). Immers: „de staat is een
grijpvoegel". „Het gevaar", dat de staat over de
kerk zal gaan heerschen, is „reëel" (560).

De correspondent, die mij het citaat van Ds
Kersten zond, moet weten, dat op de bedoelde
Utrechtsche vergadering door mij ter sprake ge-
bracht is, hetgeen ten aanzien van de z.g. „kul-
tuur" (daar hoort ook de godsdienst onder,
bij de heeren van de N. S. B.) is vastgesteld als
programma van de N. S. B.: „volledige gods-
dienst- en gewetensvrijheid met BESCHERMING
van den Christelijken godsdienst voor het in
EUROPA GELEGEN DEEL VAN HET RIJK"
(15). Met andere woorden: de N. S. B. wil den
christelijken godsdienst niet beschermen in
onze Koloniën. Daarop legde ik den vinger,
om te doen zien, dat de N. S. B. op dit punt
voor den christelijken godsdienst in de Koloniën
een groot gevaar beteekent.

En toen daarna een debater pleitte voor het
Mohammedanisme in Indië, daarbij blijkbaar uit-
gaande van eenzelfde gedachten-verwarring, als
waarvan de heer Kersten slachtoffer is, wees ik
er op, dat ook de Mohammedaansche godsdienst
„bescherm" wordt door de overheid, indien
zij handelt naar het anti-revolutionaire program-
ma. Natuurlijk is beschermen iets anders dan
bevorderen. Moet men dit aan Ds Kersten
nog zeggen? Of legt hij weer nevels over het ver-
stand van zijn lezers?

Laat onze correspondent nu eens aan Ds Kersten
de vraag voorleggen, wat deze zou doen, als hij,
plus Ds Zandt, en nog een partijgenoot, de macht
in Nederland in handen had. Wat zou hij dan

doen met de miljoenen Mohammedanen, die deel
uitmaken van het Nederlandsche Rijk? Als de
communisten hen verhinderen wilden, naar hun
godsdienstige overtuiging hun eeredienst te ver-
richten? Zou dan Ds Kersten dat communisme
laten begaan? Zoo hij zegt: neen, dan zien wij
geen verschil tusschen zijn „systeem" en het onze.
Antwoordt hij „ja", dan laat hij zijn „art. 36"
handhaven door wie volgens „zijn" art. 33 in dat
handhaven moesten verhinderd zijn. Hij zou die
Mohammedanen dus zelf moeten verhinderen in
het uitoefenen van hun „religie". Maar zoo zou
blijken, dat hij inderdaad fascist is. In zijn
theorie is hij dat op dit punt allang tegen
Willem van Oranje en vele vaders in. Maar
in de praktijk zou het dan ook gebleken
zijn. Intusschen geloof ik er niets van, dat
Ds Kersten aan die miljoenen Mohammed-
anen bescherming weigeren zou. Hij zou hun
„religie" niet hinderen, zoolang zij zich houden
op hun eigen terrein. En daaruit blijkt, dat Ds
Kersten wel klaagt over anderen, maar in het
wezen der zaak zijn klachten dadelijk verlooch-
nen zou, indien hij inderdaad iets in de regeering
te vertellen had. Men vergeet niet, dat in Indië
„op de ingezetenen, dus ook op de Mohamme-
danen, een beroep werd gedaan om medewer-
king te verleenen aan het bestuur van het land"
(Dr Colijn, 555).

En ten slotte: Ds Kersten heeft de grondwet
bezworen. Dan moet hij niet den schijn aannemen,
alsof zij, die de grondwet in dit stuk handhaven,
zulke groote ketters zijn. Want als zij dat zijn,
dan is hij het ook.

Heel het verhaal van Ds Kersten is een stukje
onwezenlijkheid. Naar een bekend recept, helaas.
K. S.

Gedenkboek Afscheiding.

Bij de firma Kok te Kampen is, onder den titel
„Van 's Heeren wegen", deze week verschenen het
Gedenkboek inzake de herdenking der Afscheiding
te Utrecht op 10, 11 en 12 October j.l. Het is
een uitgave van het Comité tot Herdenking van
de Afscheiding. Men vindt er een volledig verslag
in van al de samenkomsten, den volledige tekst
der redevoeringen, die gehouden zijn, plus ook
een verhaal en een foto van de tentoonstelling,
met de zeer instructieve openingsrede van Prof.
Dr A. Goslinga. Het geheel is voorts verzorgd
door Ds J. D. Boerkoel, die de verschillende
redevoeringen heeft ingeleid en uitgeleid door
een bijzonder prettig geschreven verslag. Ook de
toespraken welke in de middagvergadering van
den eersten dag gehouden zijn, worden in ex-
tensio vermeld, benevens de discussies van den
tweeden dag, eenigszins aangevuld door een op-
merking aan het slot, ter aanvulling van hetgeen
in de discussies naar voren gekomen is. Ook zijn
verantwoord de gehouden collecten, welke be-
stemd zijn voor het doel, dat het Comité be-
oogde, en waaromtrent in de missive aan de
Synode van '33 nadere mededeelingen zijn ge-
geven. De opgaven zijn leerzaam, sommige door
de grootte, van de bijdragen, andere door de
kleinheid, en sommige door de afwezigheid.
Bovendien zijn foto's opgenomen van de kerk te
Utrum, de tentoonstelling, Dr K. Dijk, onder-
geteekende, Dr H. Colijn, Prof. Grosheide, Dr C.
Bouma, Ds J. G. Feenstra en Dr G. Keizer. Het
geheel is uitgevoerd op zeer mooi papier, tellt
216 bladzijden, en bevat zeer instructieve bijdra-
gen, die omtrent de Afscheiding, geschiedenis en
haar betekenis zeer veel bevatten, dat men
weten moet.

Wij hopen, dat dit boek niet alleen door kerke-
raden — al was het alleen maar om die collecten
— maar ook door zeer veel particulieren zal
worden gekocht. Het is een prachtige uitgaaf, die
met name ook door de pittige beschrijving van
Ds Boerkoel met smaak zich laat lezen, en on-
getwijfeld niet alleen voor de bezoekers van de
herdenkingsvergaderingen en voor de zeer vele
radio-luistelaars, maar ook voor elk, die het
gereformeerde leven en de geschiedenis der Ge-
reformeerde Kerken kent, wel van de grootste
betekenis is.

K. S.

Arthur van Schendel, De Waterman.

Tot de vragen over boeken, die in de artikelen-
reeks van de laatste weken aan de orde zijn ge-
weest, behoort er nog een, die ik gaarne in deze
serie betrekken wil. Het afdoen van enkele andere,
die mij later hebben bereikt, volgt dan D.V. na
de bespreking van intusschen nieuw-ingekomen
boeken.

De bedoelde vraag betreft het boek van Arthur
van Schendel „De Waterman". Ze raakt eigen-
lijk twee punten, die ik duidelijkheidshalve aldus
meen te kunnen formuleren: „Wat heeft de
Auteur met dit boek bedoeld" en „is de secta-
rische strooming, die een van de belangrijke ele-

menten is van den roman, een historische, dan
wel een door den Schrijver verdichte"?

Ten aanzien van het eerste punt komen we
m.i. verder, als we de plaats van het boek in het
geheel van Van Schendels werkzaamheid bepalen.
En dan lijkt mij die plaats deze, dat enerzijds
„De Waterman" is de pendant van „Het Fregat-
schip Johanna Maria", want de droomende zwer-
ver is weer hoofdfiguur en water en wijde hemel
zijn weer het décor. Aan den anderen kant echter
grijpt de roman terug op Van Schendels vroegere
werk, dat steeds op den grondslag van histo-
rische verbeelding is gebouwd: Maarten Rossaert,
de Waterman, leeft in den tijd van de Fransche
overheersching, bij het begin van de vorige eeuw.
Het zijn dus de bekende elementen van de Van
Schendel-literatuur, die de architectuur van dit
boek vormen en ze zijn weer aangewend op die
rustige, klare wijze, die het kunstenaarschap van
dezen auteur vóór alles kenmerken. De plaats
van het boek in het geheel van het breede oeuvre
van den Auteur is daarom die van samenbinding
der componeerende bestanddeelen en daarin ligt —
het is in 't verloop van deze artikelenreeks een en
andermaal opgemerkt — een belangrijk waarde-
element.

De bepaling van deze plaats brengt ons nader
bij de bedoeling van den roman.

Evenals „Het Fregatschip Johanna Maria" is
„De Waterman" winst- en verliesrekening van het
leven¹⁾, levensphilosophie op de basis van levens-
verhaal. En ook in zoverre wordt de lijn van dat
boek voortgezet, dat ook hier het ietwat vage en
abstracte van vroeger werk (men denke b.v. aan
„Een Zwerper verliefd" e.d.) heeft plaats ge-
maakt voor een duidelijk realisme, een werkelijk-
heid, die aan het algemeen-menschelijke ontspruit
en daarom van en voor alle tijden is.

In het begin van het verhaal wordt verteld,
hoe Maarten Rossaert er getuige van is, op een
wintermiddag, als hij dwaalt over de uiterwaard
van de Merwede, dat een Fransche douanier, die
op post staat voor de schans, wordt doodgescho-
ten en het lijk in de rivier wordt geworpen. Dat
tooneel, door den jongen van vlakbij gezien, maakt
een onverwoestbaren indruk op hem. Het geheim,
dat de rivier verbergt, is zijn geheim geworden
en de verandering, die daardoor zich in hem vol-
trekt, is groot. Daarbij komt dat hij in voortdu-
rend conflict leefde met zijn omgeving, door zijn
starre onverzettelijkheid en wonderlijke gesloten-
heid. Voortaan is hij een voor ieder onbegrijp-
elijke, die het goede, dat men met hem voor heeft,
niet ziet of niet zien wil. De lezer, die de ont-
wikkeling van den jongen meemaakt, begrijpt hem
beter. Die verstaat, dat de diep-inkerende erva-
ringen, die na den moordavond in korte opvol-
gingen zich aan den jongen opdoen (hij heeft bij
een zwaren ijsgang zijn moeder voor 'z'n oogen
zien verdrinken, heeft de verschrikkingen van
een cholera-epidemie en een bombardement mee
doorleefd) een crisis bij hem teweegbrengen en
dat hij daardoor is de eenzame doolgaard, de
zwerper, die geen rust vinden kan, in onvrede
met zijn familie en mislukt in een veelbelovende
carrière. Nadat hij als dijkwerker een tijdlang ge-
zwoegd heeft in de uiterwaarden (speliende kinde-
ren hebben hem tijdens dat werken den naam van
„De Waterman" gegeven) wordt hij schipper. En
dan zwerft hij rond op de Hollandsche wateren,
eerst met zijn vrouw, later, als het verdrinken
van hun eenig kind haar naar den vasten wal
heeft doen vluchten, alleen, slechts vergezeld van
zijn trouwen hond.

Voor een deel heeft zijn onvrede een socialen
inslag — hij heeft zich niet kunnen schikken
in het gareel, waar men hem in spannen wilde —
maar vooral is ze geestelijk van karakter. De
streng-orthodoxe sfeer van zijn ouderlijk huis
heeft hem met wrevel vervuld en de moeilijk-
heden, die aan een huwelijk met een Roomsche
meisje in den weg stonden — moeiliikheden, die
hij intusschen heeft genegeerd, door er welbewust
overheen te stappen — zijn oorzaak geworden,
dat hij zich geheel van de godsdienstige begrip-
pen van zijn opvoeding heeft afgekeerd. Hij voegt
zich, als hij met den turfschipper Wuddink in
aanraking is gekomen, bij een soort van ideel-
communistische secte, die omtrent bezit, huwelijk,
arbeid, allerlei zonderlinge opvattingen is toe-
gedaan, geraakt daardoor in de beproevingen van
vervolg, gevangenschap, executieven verkoop
van zijn schip, en in vele andere zware zorgen.
Dat alles brengt hem in geestelijke verwikkel-
ingen, waarin zijn droomersnatuur verstrikt
raakt. De vraagstukken van gewetensvrijheid,
weerloosheid, plicht en zede, recht en onrecht,
godsbetuur en vaderlijke, worden hem don-
kere problemen, die hem geen uitzicht meer
laten. Als zijn vrouw is gestorven, laat hij zich
wegzinken in het water, 'teenig vertruste, dat
hem is gebleven.

Met de fijnheid, die Van Schendel eigen is, is
het gegeven bewerkt, en de zuiverheid, waarmee
de gemoedsgesteldheid van den Waterman is ge-

¹⁾ De belangstellende lezer vindt dit aangetoond in mijn „Tien-
jaren-Oogst", pag. 79 vlgg. In 't bijzonder zou ik den steller van
de thans behandelde vragen naar die bladzijden willen verwijzen.
Ze geven antwoord op andere punten in zijn brief, die ik daarom
nu voorbijga.